

Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomite
Møte fredag 5. juli 1957 kl. 10.

Møtet ble ledet av komiteens viseformann, **A r t h u r S u n d t**.

Til stede var: Bøyum, Reidar Carlsen, Hambro, Konrad Knudsen, Langhelle, Haugland (for Finn Moe), Selvik, Sundt, Harald Torp, Vatnaland, Johan Wiik, Wikborg, Borgen, Hegna og Watnebryn.

Av Regjeringens medlemmer var til stede: utenriksminister Lange.

På utenriksministerens anmodning ble følgende embetsmenn fra Utenriksdepartementet gitt adgang til møtet: utenriksråd Skylstad, statssekretær Bryn og byråsjef Hancke.

Formannen (Sundt): Møtet i dag er innkalt for å gi utenriksministeren anledning til å redegjøre for spørsmålet om et eventuelt norsk initiativ i nedrustningsspørsmålet.

Utenriksminister Lange: Før jeg går over til det spørsmål som jeg har bedt om å få anledning til å orientere komiteen om, et eventuelt nytt norsk initiativ, særlig på de kjernefysiske våpens områder, skal jeg nytte anledningen til å gi en kort oversikt over hvordan *nedrustningsforhandlingene* står i øyeblikket.

Siden underkomiteen i FN's nedrustningskommisjon, som består av de Forente Stater, Storbritannia, Frankrike, Canada og Sovjet-Samveldet, begynte sin nåværende møtesesjon i London den 13. mars i år, har vi gjennom NATO's råd i Paris og på annen måte vært holdt løpende orientert om det forhandlingsopplegg som de fire vestmaktene har fulgt. Situasjonen har imidlertid skiftet meget, og selv av den kortfattede fremstilling som jeg gir her, vil det fremgå hvilken forvirrende mangfoldighet av delproblemer som nedrustningskomplekset består av. Og det gjelder vel å merke alt i den nåværende fasen av forhandlingene, hvor man søker etter foreløpige og begrensede løsninger. Det kommer til å gjelde i enda høyere grad hvis man kommer lenger frem og begynner å drøfte en virkelig omfattende nedrustningsavtale.

De punkter som står på dagsordenen for drøfting i nedrustningskommisjonen for øyeblikket er:

1. Kjernefysiske prøveekspløsjoner.
2. Nedrustning av konvensjonelle våpen og konvensjonelle styrker.
3. Nedrustning av kjernefysiske våpen.
4. Kontroll-ordning.
5. Raketter og «rom»-våpen.
6. Inspeksjonssoner og soner for gjennomføring av begrenset nedrustning.
7. Eventuelle andre spørsmål.

Jeg skal ta de kjernefysiske våpen til slutt, og først si litt om de andre punktene.

Hvor det gjelder nedrustning av konvensjonelle våpen, er stillingen at begge parter har forlatt tidligere forslag om prosentvis reduksjon og gått over til reduksjon i henhold til lister. Men Sovjet-Samveldet krever at Vestmaktene fremlegger sine lister først, og det er ennå ikke nådd enighet om slike lister, så drøftingene hittil har vært på rent prinsipiell basis.

Den 24. mai i år ba NATO-rådet om å få en nærmere redegjørelse for hva reduksjon på grunnlag av lister over spesielle våpentyper innebærer, men den redegjørelsen er ennå ikke blitt ferdig, og altså ikke fremlagt.

Hvor det gjelder nedrustning av konvensjonelle styrker, har Sovjet-Samveldet i sitt Aide Mémoire, som den 7. juni ble overlevert til den amerikanske delegasjon underhånden, antydnet at Sovjet-Samveldet kan gå med på at Sovjet-Samveldet og de Forente Stater reduserer sine styrker til 2,5 mill. mann i et første stadium, til 2,1 mill. mann i annet stadium, og til 1,7 i et tredje stadium. For de Forente Kongeriker og Frankrike antydes en reduksjon i tre etapper ned til 650 000 mann. Men det er ennå uklart om Sovjet-Samveldet vil godta en avtale som ikke omfatter alle tre stadier – altså om det er villig til å slutte en avtale om første stadium uten at det er enighet om de videre stadier, og det er også uklart om Sovjet-Samveldet vil godta den vestlige forutsetning om at gjennomføringen av annet og tredje stadium vil være avhengig av bedring i det politiske klima.

De fire vestlige delegasjoner er enige om en reduksjon i tre stadier som antydnet i Sovjet-delegasjonens memorandum, og de er også enige om at nedrustning til første stadiums nivå skal skje uten at det stilles politiske vilkår, men lenger mener de ikke å kunne gå uten at samtidig i all fall noen av de politiske stridsspørsmål som skaper spenningen blir løst.

NATO's råd har flere ganger drøftet spørsmålet om reduksjon i styrkene og om den politiske avspenning som må finne sted i forbindelse med gjennomføringen av annet og tredje stadium. Under disse drøftingene har Norge, Hellas, Portugal, Danmark, Belgia og Luxembourg uten reservasjoner sluttet seg til de fire vestlige delegasjoners forslag – altså de delegasjoner som er med i nedrustningskommisjonen.

Tyskland har hevdet at de politiske betingelser som det er tale om å sette for gjennomføringen av annet og tredje stadium, burde bli nærmere konkretisert, og at Sovjet-Samveldet snarest mulig måtte bli gjort kjent med disse konkrete spørsmål som måtte være løst før man kunne gå over til annet og tredje stadium i nedrustningen.

Italia har godtatt maksimumsnivåene for første stadium, under den forutsetning at det gjorde det mulig for de Forente Kongeriker, Canada og de Forente Stater å opprettholde tilstrekkelige sikkerhetsstyrker i Europa. Annet og tredje stadium hevdet Italia at de ikke kunne godta så lenge det ikke var på det rene hvilke konkrete politiske betingelser man aktet å stille.

Nederland tok det standpunkt at det hverken ville approbere eller motsette seg de tall som var nevnt for de tre stadier, og forutsatte at ingen reduksjon ville bli så omfattende at den ville sette i fare de fire vestlige medlemslands avtalte bidrag til NATO-forsvaret. Betingelsen «bedring av den alminnelige politiske situasjon»

burde etter Nederlands mening ikke bli gitt en for presis definisjon på det nåværende stadium, selv om fremskritt når det gjaldt Tysklands gjenforening nødvendigvis alltid måtte danne en forutsetning for mer omfattende nedrustning.

Tyrkia godtok de fire vestlige delegasjoners forslag under den forutsetning at NATO's militære myndigheter fant det forenlig med de oppgaver de var pålagt.

Både fra britisk, kanadisk og amerikansk side ble det i NATO-rådet gitt forsikringer om at deres delegasjoner i London hele tiden sto i kontakt med sine militære rådgivere og naturligvis hele tiden holdt hensynet til NATO-forsvaret klart for øye.

Det er nå innhentet og avgitt uttalelser om disse problemene fra NATO's militære myndigheter.

Fra amerikansk side er det også fremholdt at en reduksjon til 2,5 mill. ikke vil få noen innflytelse på de Forente Staters NATO-forpliktelser.

Under NATO-rådets drøftinger av den meddelelse som Generalsekretæren skulle gi til de fire delegasjoner i London om resultatet av drøftingene i Rådet, fremholdt ambassadør Boyesen på våre vegne blant annet at man ikke nødvendigvis burde gi telegrammet en utforming som ga uttrykk for *Rådets* syn. Hvis man tok sikte på det, kunne det bli vanskelig for enkelte representanter å gi sin tilslutning til teksten, fordi det hadde vært såpass mange variasjoner i synet. Det var bedre å la telegrammet få karakter av en oppsummering av de hovedsynspunkter som gjorde seg gjeldende under drøftingene i Rådet.

Hvor det gjaldt gjennomføringen av annet og tredje stadium, sa han at den norske regjering var klar over at en vidtgående reduksjon av rustningene var avhengig av fremskritt med løsningen av forskjellige problemer som skapte spenning, men vi trodde ikke at nedrustningssaken ville være tjent med at man på det nåværende tidspunkt la altfor sterk vekt på utformingen av de senere stadier i nedrustningsprosessen. Etter norsk oppfatning var det nettopp den store fordel ved den måte nedrustningsforhandlingene nå ble grepet an på, at oppmerksomheten nå var konsentrert om et første skritt. Selv om man var klar over at det ikke var realistisk å tenke seg en vidtgående nedrustning uten samtidig politisk avspenning, var den norske regjering imidlertid av den oppfatning at det ville være meget betenkelig å fremholde for sterkt at politiske løsninger var direkte *vilkår* for å gå videre i nedrustningsprosessen. Et slikt standpunkt ville kunne ha meget uheldige psykologiske virkninger, og ville kunne gi inntrykk av at NATO-landene likevel i siste instans ønsket å søke tilflukt til vepnet makt for å løse politiske problemer. Han ville derfor fraråde at man i telegrammet understreket for sterkt de politiske betingelser, f.eks. Tysklands samling og foreslo at man skulle begrense seg til en generell henvisning til at gjennomføringen av annet og tredje stadium forutsatte en samtidig bedring av de internasjonale forhold. – Og det er da også blitt det standpunkt som de fire vestlige delegasjoner har tatt. De har nøydt seg med en slik generell henvisning, uten å konkretisere de forhandlingskomplekser som må være løst.

Med hensyn til Tysklands samling, som jo har vært den største vanskeligheten her – tyskerne har hatt vanskelig for å akseptere at man tok noe skritt

i det hele tatt uten å sette som betingelse at der var villighet til å løse Tysklandsproblemet – så ble resultatet det at Rådet ble enig om å anmode de fire delegasjoner i London om at de ved utformingen av de politiske vilkår ikke tapte Tysklands gjenforening av syne, men altså uten å stille det opp som noe vilkår.

Fra britisk og kanadisk side ble det så i NATO-rådet den 25. juni opplyst at de vestlige forhandlere i London ennå ikke hadde tenkt igjennom hvilke politiske betingelser det burde bli tale om å stille for gjennomføringen av annet og tredje stadium, og at de derfor ikke med det aller første ville kunne gi Rådet en redegjørelse om disse spørsmål.

Og til i dag har det ikke vært gitt noen redegjørelse i Rådet om punktene 4 og 5 på underkomiteens dagsorden, henholdsvis kontroll-ordning og raketter og «rom»-våpen. Derimot har det vært drøftinger om inspeksjonssoner for gjennomføring av begrenset nedrustning.

Hvor det gjelder en europeisk inspeksjonssone, drøftet NATO-rådet det i begynnelsen av juni. Spørsmålet var om man skulle gå inn for en europeisk sikkerhetssone som et ledd i et første skritt for en verdensomspennende nedrustning, og om man skulle få problemene i forbindelse med en slik sone drøftet i underkomiteen i London. Det var enighet hos de fleste om at man burde undersøke mulighetene for å få opprettet en slik europeisk sone, men man ville først innhente ekspertuttalelser hos NATO's militære autoriteter. Man ville dernest henlede oppmerksomheten på de politiske implikasjoner en slik sone kunne få for Forbundsrepublikken Tyskland, og særlig for Tysklands gjenforening, og man ville endelig peke på at det kunne bli vanskelig å ta et endelig standpunkt til en slik sone uten å se den i sammenheng med hele nedrustningsproblemet. De ekspertuttalelsene fra NATO's militære autoriteter som det er tale om, foreligger nå, men man har ikke hatt den endelige drøftingen på grunnlag av disse uttalelser.

Under et møte i NATO-rådet så sent som 29. juni ga Stassen og Moch en oversikt over de siste vestlige forslag til europeisk inspeksjonssone som ville bli fremlagt for russerne. For å gjøre det klart overfor verdensopinionen at de fire vestlige forhandlere i prinsippet er tilhengere av en størst mulig sone for luftinspeksjon, ville de foreslå en sone som omfattet områdene mellom 10° vestlig lengde og 60° østlig lengde, med andre ord hele Europa og hele Sovjet-Samveldet til Ural. De fire vestlige forhandlere var imidlertid klar over at Sovjet-Samveldet neppe ville akseptere en slik sone. Sovjetisk godtakelse av forslaget ville derfor ikke bli gjort til noen betingelse for videre forhandlinger om et første skritt, og man hadde alternative forslag i reserve. Veien vil bli holdt åpen for et kompromissforslag som kommer Sovjet-Samveldet mer i møte. Altså – der har vært spørsmål om mer begrensede soner både i vest og i øst.

En hovedvanskelighet som det ennå ikke er funnet noen løsning på, er om det er nødvendig med noen demarkasjonslinje mellom den østlige og den vestlige del av en slik sone. Tyskerne mener at hvis man velger den nåværende demarkasjonslinje i Tyskland, vil det være en anerkjennelse av Tysklands deling, og de er derfor redde for det. Man arbeider også med tanken om en inspeksjon som utføres av en felles

inspeksjonsstyrke og et fellesorgan, for å komme ut over dette problemet med en demarkasjonslinje eller en geografisk delelinje.

Dessuten har det vært diskusjoner om en arktisk inspeksjonssone, og det er jo et spørsmål som direkte berører norsk territorium. Komiteen er kjent med den underhånds forespørsel som vi har fått fra amerikanerne, og vårt svar på den. Det er ikke noe særlig nytt å tilføye fra behandlingen i London, ut over det at amerikanerne har sagt seg takknemlige for Norges villighet til å yte sitt bidrag til at man kan komme frem til enighet, ved å akseptere i prinsippet at en slik sone skulle omfatte Nord-Norge nord for Polarsirkelen.

I NATO-rådet har en rekke representanter i likhet med den franske og den kanadiske og med representanten for Standing Group fremhevet at en eventuell europeisk sone ikke kunne bedømmes isolert, men måtte sees i sammenheng med de foreliggende planer for en arktisk sone og de andre elementer i det system som var påtenkt.

Før jeg går over til de kjernefysiske våpen, kan jeg nevne at NATO-rådet ved siden av å behandle konkret nedrustningsspørsmål også har hatt flere generelle meningsutvekslinger. Under alle disse drøftinger har Norge gått sterkt inn for at det ikke skulle stilles opp vilkår som unødig vil sinke forhandlingene i London. Konsultasjonene i NATO-rådet ville kunne bli helt forfeilet hvis de bidro til å vanskeliggjøre forhandlingene i London.

Som jeg nevnte, var *de kjernefysiske prøveekspløsjoner* første punkt på underkomiteens dagsorden. Under det punktet har da det norsk-kanadisk-japanske forslag vært drøftet. Vi hadde, som kjent, anledning til å sende inn et memorandum til underutvalget. Det ble sendt inn 26. april i år, med et detaljert forslag til gjennomføring av dette forslaget fra Norge, Japan og Canada. Det gikk ut på at en regjering som akter å foreta kjernefysiske prøveekspløsjoner som kan forårsake økt radioaktivitet utenfor landets eget område, skal underrette FN's generalsekretær 6 måneder i forveien. Relevante opplysninger om eksplosjonen skal gis 3 måneder før, og endringer i planene senest 30 dager før eksplosjonen. Forslaget angir detaljert hvilke opplysninger vedkommende regjering skal avgi til Generalsekretæren. Den detaljerte utforming av forslaget er foretatt etter inngående drøftinger med den kanadiske delegasjon og med våre atomekspertene i Atom-energirådet.

Forslaget fikk i underutvalget den gang – i slutten av april – ikke den støtte vi hadde ventet fra britisk og fransk side. Og fra amerikansk side ble det fremholdt at en slik registrering bare kunne løses i sammenheng med en omfattende nedrustningsordning, og at de opplysninger som skulle gis i forbindelse med en registrering som foreslått, ville tilføre russerne et viktig materiale til bedømmelse av fremgangen i de amerikanske eksperimenter. Foreløpig hviler altså vårt forslag og er ikke under aktiv diskusjon for øyeblikket.

Den 6. mai fremsatte så den britiske representant i underutvalget et forslag om en avtale mellom de Forente Stater, Sovjet-Samveldet og Storbritannia om forhåndsregistrering, slik som foreslått av Norge, Canada og Japan. Han foreslo videre at det skulle opprettes en ekspertkomite som skulle undersøke de muligheter som foreligger for å begrense prøvene under effektiv kontroll. Og endelig ble det

foreslått forbud mot produksjon av spaltbart materiale til våpenbruk, som ledd i en alminnelig nedrustningsavtale. Dette forslaget ble avvist av Sovjet-Samveldet da det ble fremsatt 6. mai.

Siden har spørsmålet om forhåndsregistrering ikke vært tatt opp. Altså, både det britiske forslag og det norsk-kanadisk-japanske hviler, og man er gått over til å diskutere andre spørsmål. Det var antatt at utenriksminister Lester Pearson ville ta opp igjen personlig vårt forslag i underutvalget på et senere tidspunkt, men det er uklart hva den nye kanadiske regjering har til hensikt å gjøre i så måte.

Vi i Regjeringen er kommet til at vi får nå se det an til denne fase i forhandlingene er avsluttet, og eventuelt fremme vårt forslag på nytt under den 12. generalforsamling, hvis det ikke innen den tid er tatt definitivt standpunkt til det.

Neste skritt i spørsmålet om prøveeksplosjoner skjedde så under nedrustningskomiteens møte 14. juni da russerne foreslo å stanse prøveeksplosjonene i 2 – 3 år fremover og for første gang sa seg villig til at det, for å påse at forpliktelsene ble overholdt, ble opprettet «adekvat utstyrte» inspeksjonsposter i Sovjet-Unionen, i de Forente Stater, i de Forente Kongeriker og i Stillehavsområdet. Disse kontrollpostene skulle etableres under en internasjonal kommisjon som skulle være ansvarlig overfor Sikkerhetsrådet og overfor Generalforsamlingen.

Til det svarte Frankrike at opphør av prøveeksplosjoner bare kunne godtas hvis det ble knyttet sammen med forbud mot produksjon av kjernefysisk materiell for militære formål og en forpliktelse til å omdanne militære lagre av kjernefysisk materiell til fredelige formål.

De Forente Stater la vekt på det «betydningsfulle nye element» – godtakingen av kontroll – i det russiske forslag, men støttet ellers de franske vilkår.

Den 2. juli fremla så de fire vestlige forhandlere i underkomiteen en erklæring hvor de kommenterte russernes forslag. Her heter det at de hilser med glede at Sovjet-Samveldet har godtatt at det er nødvendig å opprette inspeksjonsposter med passende instrumenter, utstyr og innretninger. Det at Sovjet har godtatt dette prinsipp, bringer et midlertidig opphør av kjernefysiske våpen innenfor mulighetenes grenser. Men dette midlertidige opphør vil avhenge av enighet om opphørets varighet, tidspunktet for begynnelsen, og videre av installering og plasing av de nødvendige kontrollmidler. De fire delegasjoner foreslo at en ekspertgruppe skal komme sammen for å fortsette utformingen av inspeksjonssystemet. Videre betones den nødvendige sammenheng mellom denne bestemmelsen om midlertidig opphør av kjernefysiske prøver og de andre bestemmelser i en første trinns nedrustningsavtale. På dette har russerne ennå ikke gitt noen reaksjon. De har bare sagt at de vil studere forslaget og overveie det, og komme tilbake med sin reaksjon på det.

Når det så endelig gjelder det gjenstående punkt på underkomiteens dagsorden, *Nedrustning av kjernefysiske våpen*, så er situasjonen der kort sagt den at Sovjet-Samveldet ønsker absolutt forbud mot bruk og produksjon av kjernefysiske våpen og ødeleggelse av eksisterende lagre.

De Forente Stater drøfter et betinget forbud med de tre andre vestlige delegasjoner, gående ut på at: Ingen skal bruke kjernefysiske våpen, unntatt til individuelt eller kollektivt selvforsvar i henhold til artikkel 51 i FN's charter, mot væpnet angrep som inkluderer bruk av kjernefysiske våpen, eller som er av en slik natur eller et slikt omfang at det etter vedkommende lands mening er ugjørlig å slå angrepet tilbake uten å bruke kjernefysiske våpen. Men dette opplegget har ennå ikke vært drøftet i NATO's råd.

Det vil fremgå av den fremstillingen jeg har gitt her, at situasjonen med hensyn til nedrustningsforhandlingene er alt annet enn klar, og det er også usikkert om den optimismen som det fra tid til annen har vært gitt uttrykk for i forbindelse med forhandlingene, er noe særlig solid fundert.

Det er på bakgrunn av dette at vi i Regjeringen har overveiet om det er rom for noe initiativ fra et lite land som Norge, som både kan være i pakt med den opinion som utvilsomt gjør seg gjeldende her hjemme og ute i verden, og som samtidig kan ha en gunstig virkning i den nåværende forhandlingssituasjon. Det gjelder jo her å vokte seg for å komme som en hund i et spill kjegler på et tidspunkt hvor der er en meget lite klar situasjon i selve nedrustningsforhandlingene. Vi er kommet til at før vi tar noen endelig avgjørelse, vil vi foreta underhåndsundersøkelser i Washington og London. Og det er disse undersøkelsene som jeg vil si noen ord om her i komiteen i dag.

Det er vel slik at en bred opinion her hjemme – å dømme etter presserøster og etter henvendelser til Storting og Regjering – venter at Norge skal gå videre fra forslaget fra i fjor om forhåndsregistrering av prøveeksplosjoner. Som det vil ha fremgått av det jeg har sagt før, er det uklart hvor langt de direkte engasjerte parter er beredt til å gå med hensyn til et *moratorium*, en midlertidig stans av prøveeksplosjoner. Et av formålene med de undersøkelser som vi nå i sommerens løp akter å foreta, er å forsøke å bringe på det rene hvordan deres standpunkt er i så måte. For øyeblikket kan jeg ikke si mer enn at vi følger spørsmålet om et moratorium for prøveeksplosjoner med den største oppmerksomhet, og at det norske standpunkt til spørsmålet er en sak som vi må overveie på nytt når vi kommer nærmere tidspunktet for behandlingen i FN's generalforsamling. Da vil forhåpentlig stillingen hos de forskjellige makter være mer avklart gjennom forhandlingene i London.

Men prøveeksplosjonene er jo bare én side av spørsmålet om kjernefysisk nedrustning. Utenrikskomiteen vil ha lagt merke til den nære tilknytning som det er mellom *prøving* av våpnene og *produksjon* av kjernefysisk materiale for militære formål. Her kommer det en rekke motstridende interesser inn fra de forskjellige land, bl.a. begrunnet i hvilket stadium de selv har nådd eller venter å nå i utviklingen av kjernefysiske våpen.

Vi har sett det slik i Regjeringen at Norge er interessert i at evnen til å produsere kjernefysiske våpen ikke blir «allemannseie» for nasjonene. Norge selv har ikke – og kan ikke ha – planer om slik produksjon, og vi har derfor overveiet om ikke et norsk initiativ på *produksjonens* område kunne bety et reelt bidrag til en begrensning av den kjernefysiske trusel. Det vi har tenkt på, er et forslag om i FN å

tre frem, sammen med en videst mulig gruppe av andre nasjoner, og si at vi for vår del – og de som sammen med oss fremmer dette forslaget – *gir avkall på enhver plan om selv å produsere kjernefysiske våpen*. Men dessuten må vi ved siden av å gi avkall på retten til å produsere slike våpen, si oss villige til å underkaste oss kontroll av et dertil egnet organ under FN som en garanti for at erklæringen blir overholdt. Og resolusjonen måtte endelig inneholde en oppfordring fra Generalforsamlingen til samtlige medlemsstater som ennå ikke produserer kjernefysiske våpen, om likedan å avstå fra produksjon for sitt vedkommende og om å underkaste seg kontroll.

Erklæringen fra en slik gruppe av forslagsstillere måtte gjøres tidsbegrenset, og forpliktelsen til selv ikke å produsere våpen vil måtte opphøre dersom ikke samtlige stater, også de som i dag produserer kjernefysiske våpen, ved utløpet av terminen har opphørt med produksjon og underkastet seg kontroll. Lengden av denne tidsfristen vil en måtte diskutere nærmere.

Kontrollsystemet kan i store trekk tenkes å ligge på linje med det som er forutsatt i forbindelse med Den internasjonale Atomenergiorganisasjon – International Atomic Energy Agency – som ventes opprettet i løpet av høsten. Men ethvert brukbart og effektivt kontrollsystem kan diskuteres.

Det er et forslag etter disse linjer vi har tenkt å ventilere overfor den amerikanske og den britiske regjering, og hvis de anser dette for å være en nyttig idé, ville vi så eventuelt legge planen frem til diskusjon og kommentar i NATO's råd før vi eventuelt lanserte den offentlig i FN's generalforsamling.

Det er ikke så godt å vite på forhånd hvordan et slikt forslag som jeg her har skissert, vil bli mottatt, hverken av våre allierte eller av russerne. Men vi har atskillige indikasjoner på at både amerikanerne og russerne er redde for en utvidelse av antallet land som kan produsere kjernefysiske våpen. Britene har – å dømme etter deres uttalelser under NATO's utenriksministermøte i Bonn i begynnelsen av mai – den samme innstilling. Frankrike erklærte ved den anledning at de for sitt vedkommende var villige til å gi avkall på å produsere egne kjernefysiske våpen såfremt de som i dag kan produsere slike våpen, innen en rimelig tid kunne bli enige om å stanse produksjonen.

Innenfor FN ellers skulle det være rimelig om forslaget fikk en ganske bred tilslutning. De land som vil like *minst* et slikt forslag, vil formodentlig være enkelte land med stormaktsaspirasjoner – vi har indikasjoner på at f.eks. India ikke ville være noe begeistret for et sånt forslag – og enkelte alliansefrie stater: Under forhandlingene i OEEC om kontrollspørsmålene der er det indikasjoner på at f.eks. Sverige ikke uten videre ville være begeistret for et slikt forslag. Og det måtte selvfølgelig også ventileres overfor svenskene før vi satte det frem offentlig, slik at det ikke kom overraskende på dem. Men selv om det skulle vise seg at en del slike stater ikke reagerer positivt, vil det være full grunn til å gå videre med denne tanken, hvis de som arbeider med nedrustningen på de vestlige lands vegne i London finner at det ville være til støtte for deres arbeid om et slikt forslag ble fremmet.

La meg til slutt bare komme med noen generelle bemerkninger om dette spørsmålet og hvordan det ligger an i forhold til opinionen her i landet. Det er vel så at offentligheten her hos oss er fylt av en forståelig engstelse overfor de perspektiver

som kan trekkes opp i forbindelse med kjernefysiske våpen. Det kan nok sies at de faktiske forhold, f.eks. hvor det gjelder virkninger av prøveeksplosjonene neppe er så enkle og så entydige som flertallet av de offentlige meningsytringene går ut fra. Men det betyr ikke at vi i Regjeringen ikke har full forståelse for de følelser som ligger til grunn for denne opinionen. Jeg kan vel gå enda lenger enn det, og si at Regjeringen erkjenner at uten at det lykkes å mobilisere den offentlige opinion i verden bak nedrustningsarbeidet, vil dette høyst sannsynlig bli stående i stampe.

Det den offentlighet som er opptatt av disse tingene, i liten grad synes å interessere seg for, men som enhver ansvarlig regjering må ta med i regningen, er den sammenheng som det er mellom f.eks. prøveeksplosjonene og Vestens forsvarsmuligheter. Forslag som vi kunne tenke oss å fremsette eller å støtte, må være slik at de ikke vesentlig skader Vestens forsvarspotensial, så lenge en virkelig nedrustning med betryggende kontroll ikke er kommet i gang. Det er jo naturlig at regjeringene, og ikke minst de militære myndigheter, har en tendens til å være «200 prosent» på den sikre side i de konsesjoner de mener kan gis. Men desto viktigere er det at begge parter i avrustningsforhandlingene, også de vestlige land, er i stand til å vise en viss dristighet, til å ta visse risikoer. Uten det kommer en neppe av flekken.

Det er oppfatningen i Regjeringen at en må tilgodese begge hensyn, og at et norsk initiativ i forbindelse med produksjon av kjernefysiske våpen kunne vise seg å ha selvstendig verdi og derfor er verd en undersøkelse. Ved at vi i tilfelle selv går i spissen ved en bredt anlagt aksjon med en enkel og lettfattelig appell til verdensopinionen som det å gi avkall på selv å produsere disse våpnene, ville vi kanskje kunne øve et visst moralsk trykk på de stater som i dag omgås med planer om å starte slik produksjon. Og ved å gi erklæringen om å gi avkall på retten til å produsere slike våpen en tidsbegrensning, kunne en si at aksjonen også representerer et moralsk trykk på de tre nåværende atommakter i retning av å bli enige om stans i produksjonen av kjernefysiske våpen, fordi *det* ville være forutsetningen for at de andre land kunne tenke seg for sitt vedkommende å gi avkall på en slik produksjon.

Det er det jeg har å legge frem på det nåværende tidspunkt. Det er altså da tanken i løpet av sommeren å ventilere dette i Washington og London, og så i lys av de reaksjoner vi der får, eventuelt å gå videre med det – først i NATO's råd, og så i FN's generalforsamling.

Formannen: Jeg skal takke utenriksministeren for redegjørelsen. Forlanger noen ordet?

Hambro: Jeg kan ikke tenke meg at noen vil ha noen innvending mot at der gæes frem efter de linjer som antydet, med den forsiktighet som utenriksministeren har understreket. Jeg går da ut fra at der i en eller annen form vil bli gitt utenrikskomiteen melding om hvorledes man i NATO's råd og eventuelt i Washington ser på disse ting, før man går videre.

Utenriksminister Lange: Ja, det har vært forutsetningen nettopp med å gi denne orientering på dette tidspunkt, at vi måtte se å få et møte i komiteen til høsten,

når disse undersøkelsene er foretatt og Regjeringen har vurdert om den vil gå videre eller ikke.

Wikborg: Jeg synes det er naturlig at vi – slik som utenriksministeren og hr. Hambro sa – forfølger den tanken som vi tok opp i fjor. Det som kanskje er den største risikoen i dag, er jo nettopp at disse våpen blir disponert av flere stater enn de som har dem i dag. Så hvis man kunne sette en grense der nå, hvilket vel er meget vanskelig, fordi både Frankrike og India formodentlig ønsker å gå videre – synes jeg at det er en klok tanke å ta opp, nettopp dette at vi manifesterer for hele verden vår villighet til kontroll, og oppfordrer også andre til å gjøre det samme. Det vil jo også understreke våre fredelige hensikter – om det da skulle være nødvendig – overfor Østblokken: De ser at vi i hvert fall gjør det vi *kan* gjøre.

Det er en selvfølge at vi må være temmelig langt bundet av det våre allierte måtte mene, slik at vi vel vanskelig kan fremsette et forslag som på forhånd er avvist av våre allierte. Men jeg synes at et forslag med de tre punktene som utenriksministeren nevnte, skulle falle i tråd med hva våre allierte måtte ønske, for der er jo en virkelig reell vilje til nedrustning hos våre allierte.

Jeg tror det kunne være overmåte gunstig om både China og India ble nødt til å ta standpunkt til et sånt direkte spørsmål om de er villige til å gi avkall på produksjon av disse våpen.

Jeg tror det kunne ha en meget stor betydning for verdensopinionen om vi kunne gå frem noenlunde etter de linjene som der var antydnet. Jeg synes også, som sagt, at vi på en eller annen måte er nødt til å følge opp det som ble påbegynt i fjor. Etter min oppfatning vil nettopp et lite land som vårt – sammen med de andre små landene – her ha muligheter som de andre landene ikke har, slik at et initiativ fra vår side kan bli til direkte hjelp for disse bestrebelsene i FN.

Formannen: Jeg skulle tro, hvis jeg ikke ble motsagt at komiteens reaksjon på utenriksministerens redegjørelse er den som hr. Hambro og hr. Wikborg har gitt uttrykk for – og det kan da tjene til utenriksministerens veiledning.

Hambro: Det var et spørsmål jeg gjerne ville få nevne. Der står i dag i avisene et telegram etter «Lofotposten». Det er riktignok i «Morgenbladet» forsynt med en overskrift som ingen andre enn redaksjonen har ansvar for. Der står «Sannsynlig at Norge går inn for 12-milsgrense». Vi har jo tidligere så vidt berørt disse spørsmål her i komiteen, og jeg går ut fra at de undersøkelser som vi dengang nevnte måtte anstilles, vil bli anstillet, og at man ikke på forhånd og ukallet lar noen foreta noe som kan binde Norge. Der skal jo være en konferanse om disse spørsmål, og før den konferanse har vært holdt, er der jo ingen oppfordring for Norge til å kunngjøre noe standpunkt. Jeg vil bare gjerne ha bekreftet at det er tilfelle, og at «Lofotposten» er ute litt før tiden.

Utenriksminister Lange: Hele dette spørsmålet er jo ennå bare på overveielsens stadium, og det er helt på det rene at det ikke kan være tale om for

Norge å ta noe skritt i denne saken før den konferanse som skal holdes i Roma våren 1958. Men der er jo innenfor fiskeriorganisasjonene og også innenfor fiskeridepartementet mange som uttaler seg om disse tingene, og når spørsmålet stadig reises internasjonalt til diskusjon, er det vanskelig å unngå at det da også anstilles betraktninger over hvorvidt det kan tenkes å være i Norges interesse å utvide fiskerigrensen hvis 12 mil blir den internasjonale norm – det er jo bare under den forutsetning det kan være tale om for Norge å gå til det skritt.

Reidar Carlsen: Det som står i pressen, henger sammen med et vedtak som er fattet av Troms Fiskerilags årsmøte. Men kravet er sendt inn til Fiskeridepartementet, og er for så vidt kommet til Regjeringen.

Wikborg: Jeg vil bare fortelle at jeg etter vårt siste møte her, hvor man snakket om de polske krigsgraver og muligheten av en eller annen form for religiøs minnehøytidelighet som kunne samle også flyktningene, har hatt konferanser både med biskop Mangers i den katolske kirke og biskop Smemo, og de har vært positivt innstillet til tanken. Jeg skal nu konferere med det jødiske trossamfunns leder og den ortodokse kirkes leder. Så blir det da en meget nøytral minnehøytidelighet her i Oslo, formodentlig på Vestre Gravlund, ved monumentet over de falne flyvere.

Formannen: Ja, det er vel ingen i denne komite som har noe imot at vår komites primas tar seg av de ting.

I anledning av at dette da er det siste møte den utvidede utenrikskomite har så lenge dette Storting sitter sammen, vil jeg benytte anledningen til å takke komiteens medlemmer for samarbeidet i de forløpne fire år, og også benytte anledningen til å takke utenriksministeren for den gode kontakt der til enhver tid har bestått mellom Utenriksdepartementet og denne komite. Jeg håper at det også vil fortsette.

Utenriksminister Lange: Jeg vil gjerne også få nytte anledningen i dag i dette siste møte i denne stortingsperioden til på min side å takke for samarbeidet med komiteen. Det er av helt uvurderlig betydning for oss som steller med utenrikspolitikken å ha et organ som dette, som vi stadig kan søke råd hos og holde kontakt med, slik at vi til enhver tid vet at det vi foretar er i takt med meningene og oppfatningene i de demokratiske partiene i Stortinget.

Hambro: Jeg går ut fra at der i formannens og utenriksministerens ord ikke ligger noen tilkjenneivelse av at man ikke akter å innkalle komiteen igjen til noe møte til høsten.

Formannen: Nei. Jeg sa: «så lenge dette Storting sitter sammen». Blir Stortinget innkalt i høst, blir det eventuelt et overordentlig Storting.

Møtet hevet.

